

De staat van het jeugdtheater 2015

Floris van Delft

Goedemiddag.

“Veel mensen kennen, denk ik, zo'n verlangen niet te hoeven beginnen, zo'n verlangen om van meet af aan aan de andere kant van het spreken te zijn, om maar niet het eigenaardige, het angstaanjagende, het misschien wel onheilspellende dat er in het spreken gelegen zou kunnen zijn van buitenaf te moeten nagaan.”

Dit is een citaat van Michel Foucault, die in veel mooiere woorden dan ik het zou kunnen zegt dat het altijd vreemd is om te beginnen met praten.

En zeker voor een groep zoals jullie.

Mensen die allemaal dag in dag uit met hetzelfde bezig zijn als ik.

Wat te zeggen dat jullie nog niet weten?

Ik moest tijdens het schrijven denken aan een reactie van een journalist op een voorstelling over de rechtspraak die ik maakte.

Ik preekte voor eigen parochie, volgens hem.

Mijn publiek was immers een groep linkse, intellectuele theaterliefhebbers die ongeveer hetzelfde over de rechtspraak zouden denken als ik.

En die allemaal al wisten wat er mis was met het systeem waarin straffen steeds harder worden.

Ik vind dat cynisch en getuigen van zelfoverschatting.

Ten eerste, als iedereen al wist wat er mis is, waarom waren ze er dan?

En waarom konden al die linkse intellectuelen dan niet verzinnen hoe het anders moet?

Dan waren zij en ik ook dus blijkbaar niet zo slim.

Ten tweede bleek wel dat ook veel linkse, intellectuele mensen nog niet zo bewust hadden nagedacht over de verharding van de rechtspraak.

Wat logisch is, want er is zo veel om over na te denken.

Ten derde, zodra iemand van het publiek in de voorstelling zijn of haar mond open deed over het onderwerp zag je allerlei mensen zich realiseren dat zij er heel anders over dachten.

Theaterpubliek is blijkbaar niet zo'n homogene groep.

Nu sta ik hier.

Voor jullie, een groep van waarschijnlijk linkse theatermensen.

Meer eigen parochie kan je het niet krijgen.

Dus ik doe mijn mond open in de hoop dat jullie je misschien wel realiseren dat jullie er heel anders over denken.

De staat van het jeugdtheater 2015.

Er lijkt de afgelopen twee jaar een traditie te ontstaan.

Als je de Staat uitspreekt dan heb je het over je eerste bepalende theaterervaring.

Wie ben ik om te breken met die traditie?

Hier is die van mij.

Voor mij begon het met de klassieker der klassiekers.

Samen met mijn moeder zag ik Hamlet.

Van De Appel in Den Haag.

Ik was elf.

Het duurde veel langer dan dat een kind van die leeftijd zich volgens de experts kan concentreren.

Met veel meer tekst dan een elfjarige kan begrijpen.

Ik was geen uitzonderlijk begaafd jongetje toen ik elf was.

Ik heb er zeker niet alles van begrepen.

En drie dagen na de voorstelling was ik nog bang dat de geest van de vader van Hamlet 's avonds

uit mijn kast zou komen.
Maar ik vond het te gek.
Degengevechten, doodgravers, een vrouw die dreef in een plas met water en een verhaal over macht en strijd.
Ik zag een wereld die veel groter was dan die van een elfjarige.
Ik mocht even deelnemen aan de volwassen wereld, zien hoe die werkt.

Nu maak ik al meer dan tien jaar theater voor jongeren en volwassenen.
Ik hou van de combinatie van die twee werelden.
Het maken voor een jong publiek vind ik vaak bevrijdend.
Theater met jongeren in de zaal is een pure beleving.
Conventies bestaan nog niet.
En als ze al bestaan dan zijn ze zo vergeten.
Op dit moment speelt *Toen wij van Rotterdam vertrokken* bij Maas theater en dans.
Met het publiek op een boot en de acteurs die met de boot meelopen op de kades.
De productieleidster zei afgelopen donderdag tegen een jongen van 15 dat hij wel zijn jas aan moest trekken.
Hij reageerde compleet verbaasd.
Ja, zei Maaïke, het kan best koud zijn op de boot.
Oh, zei hij, gaan wij op een echte boot? Het is dus geen boot in het theater?
Heerlijk.
Je hoeft niet door de dikke huid van de getrainde, wat blasé kijker heen, die alles al heeft gezien.
Of je de hele avond afvragen wat alle medemakers in de zaal van je voorstelling vinden.
Om vervolgens achteraf weer te praten over wat iedereen aan het doen is en vooral met wie.
Met jongeren in de zaal weet je dat je een directe reactie krijgt op wat je maakt en waar het over gaat.
En dat is waar ik het als theatermaker voor doe.
Voor een reactie die voortkomt uit dat je iets aanraakt bij mensen wat niet gaat over vorm of stijl of hoe mooi je decor is.
Maar wat gaat over hen en over de wereld waar ze in leven.
Ik ben blij als mensen ontroerd of opgewonden uit een voorstelling komen of als het gesprek achteraf over alleen maar over het onderwerp gaat.
Dan vind ik mijn werk geslaagd.
Zowel bij een zaal, een boot of een veld vol jongeren, als bij een zaal, een schuur of een fabriekshal vol volwassenen.

Voor mij is theater een middel om het met een publiek over de wereld te hebben.
En daar wil ik het met volwassenen en net zo goed met jongeren over hebben.
Ik denk bij jongeren aan dat jongetje van elf dat bij de Hamlet zat.
Dat juist de volwassen wereld wilde zien.
De echte wereld.
Jongeren hebben hun eigen thema's, maar groeien op in onze wereld.
Daarin zijn zij bezig met groot worden.
Meedoen voor het echie, dat is het doel.
Terwijl wij kinderen zo lang mogelijk willen laten spelen, spelen zij het liefst dat ze al groot zijn.
Als ik de clichés mag gebruiken: meisjes in de schoenen van hun moeder en jongens die dromen dat ze een beroemde voetballer zijn.
En op een latere leeftijd zijn het meisjes die er met twaalf al uitzien als hun moeder, met een grote tas bungelend aan hun gebogen arm en hun mobiel in de andere hand.
Alle gebaartjes perfect beheersend.
En jongens van vijftien die met een strakke blik op een scooter langs zoeven.
Ik kan er heel pessimistisch van worden.

Maar ik kan er ook om lachen.
En ik krijg er zin van om te maken.
Als ze zo bezig zijn met groot worden, laten wij het dan vooral met hen hebben over wezenlijke dingen uit die wereld waarin ze groot aan het worden zijn.
En niet elk onderwerp hoeft met hen besproken te worden.
En het is niet om te zeggen: dit is de echte wereld, wen er maar aan.
Maar om hen al vanaf vroeg te prikkelen om zich te verhouden tot die wereld.
Eigenlijk spelen we met hen mee dat ze groot zijn, alleen met onze volwassen kennis van deze wereld.

En dat is best een complexe wereld.
Misschien ervaren mensen in alle tijden de wereld als complex, maar ik heb het idee dat we de laatste jaren de wereld als nog complexer zijn gaan ervaren.
We zien steeds beter hoe groot de systemen zijn waar we mee te maken hebben.
Alles lijkt met alles verknoopt.
Simpel gesteld: als hypotheek in de VS ons cultuurbudget diepgaand kunnen beïnvloeden, wie zijn wij dan nog?
We zien de hopeloze stroperigheid van internationale betrekkingen.
De genadeloze oneerlijkheid van het kapitalisme.
De verdeling in de wereld tussen rijk en arm.
Tussen mensen met een toekomst en mensen voor wie elke dag er weer eentje is.
Maar we zien ook de reactie hierop van landen, van bevolkingsgroepen, van mensen.
Het is om te huilen hoe dom, angstig of klein er maar van alles wordt geroepen.
In deze tijd waarin de massa toonaangevend geworden lijkt te zijn.
Dat voelen we zelf in de cultuursector.
We voelen wat het betekent als de democratie er niet meer is om de minderheid tegen de meerderheid te beschermen.
Als alles een kwestie wordt van 'meeste stemmen gelden'.
Als de meeste mensen vinden dat kunst geldverspilling is, Zwarte Piet niet racistisch of dat we genoeg vreemdelingen hebben, dan is dat wat het zwaarste weegt.
Het recht van de meerderheid.

Dit is de wereld door de ogen van een linkse theatermaker.
Maar diezelfde wereld is volgens mij net zo complex door de ogen van niet-linkse niet-theatermakers.
Waarschijnlijk om andere redenen, maar toch complex.
De voor de hand liggende reactie lijkt terugtrekken.
Terugtrekken op een gebiedje dat tenminste veilig en beheersbaar aanvoelt.
Mijn gebied.
Mijn huis.
Mijn familie.
Mijn leven.
En ook op ons gebied.
Ons land.
Onze cultuur.
Onze tradities.
Hier kunnen we het goed maken, dus laten we dat in ieder geval doen.
Want het is een onmachtig gevoel dat je niets kan doen.
Dat je klein bent in een grote wereld.
En dat gevoel is zo sterk in deze tijd.
Het voelt bijna niet meer als een keuze, maar als een gegeven.
Je kan niets veranderen.

Maar in onze individuele levens, daar hebben we het gevoel dat we nog invloed hebben.
En de opties om dat te verbeteren lijken eindeloos.
Nog beter worden in wat we doen, mijn huis nog mooier maken, nog meer reizen, een nog betere plek vinden om op zondag met de krant een nog robuustere, zelfgebrande koffie te drinken met een nog mooier patroontje in het melkschuim.
Ik doe het zelf en ik vind het lastig.
Vooral ook omdat we steeds worden bevestigd in die neiging om ons vooral met onszelf bezig te houden.
Social media, de politiek, reclame.
Zoveel om ons heen zegt: "Hou je maar lekker met je eigen dingen bezig."
Een goed leven lijkt op de plaatjes in de Ikea-gids.
Mooi, gezond, rijk, smaakvol en af.
Vrolijk.
Leuk.
Los van de ellende van de wereld.
De Nederlandse journalistiek doet zelfs mee.
Leuke, vrolijke nieuwsitems in het journaal om de ellende een beetje te compenseren.
Opiniepeilingen die er niet toe doen op de websites van kranten.
En veel ruimte voor entertainment en life style.

Deze zomer was ik in Berlijn.
Daar kocht ik de straatkrant.
Een zwart-wit krantje met een lang discussiestuk of het nou goed of slecht was om een wet aan te nemen die kinderen verbiedt om te bedelen.
Twee weken later kocht ik de straatkrant van een man voor de AH op de Overtoom.
Full color.
Met in het midden een fotoreportage van allerlei toeristen die op straat slapen.
En in de begeleidende tekst werd op straat slapen aangeprezen als een goed alternatief voor alle te dure, gehorige, viezige hotelkamers in A'dam.
Dat geeft ongeveer aan waar we staan.
Zelfs de straatkrant moet plezieren, moet met ene knipoog de ellende van daklozen ook een beetje leuk maken, moet entertainmentwaarde hebben.
Anders hebben we geen zin om het te lezen.

Nu weer terug naar het theater.
Wat moeten we hier met die complexe wereld en onze plek daarin?
In elk geval, niet mee gaan roepen.
Niet nog meer meningen toevoegen aan die berg die er al is.
Zeggen dat we het allemaal verkeerd aan het doen zijn is te simpel.
Voordat je het weet roepen we dan allemaal dingen die we allemaal al weten.
Is het enkel ventileren van emotie.
Hoe belachelijk het allemaal is.
Hoe dom mensen zijn.
Die domme mensen die er niets van begrijpen.
Die mensen die waarschijnlijk nooit in het theater komen.
Wij moeten slimmer zijn.

En we moeten ons ook niet terug laten dringen op ons eilandje.
Ons loskoppelen van de wereld.
"Het heeft toch geen zin."
"Er wordt al zo veel gezegd."
"Het is allemaal te ingewikkeld."

“Dus we trekken ons terug in onze repetitieruimtes en theaterzalen.”

Theater is wat mij betreft juist een perfect laboratorium waarin we relatie tussen onszelf en die complexe wereld kunnen bestuderen.

Wij hoeven geen antwoorden te geven.

Dat is onze taak niet.

En dat werkt toch niet.

Wij reageren niet anders dan een zaal vol jongeren uit Rotterdam-Zuid.

Als je zegt wat ik moet denken dan ga ik dat dus zeker niet denken.

Wij moeten proberen om dat wat belangrijk is te scheiden van dat wat onbelangrijk is.

De vragen te vinden die er werkelijk toe doen in deze tijd en die zo stellen dat ze onontkoombaar zijn.

Mensen weer met nieuwe ogen laten kijken naar de wereld en mijn, jouw, onze plek daarin.

We moeten ons publiek op een liefdevolle manier in de val lokken, zodat ze niet anders kunnen dan tegen hun eigen gedachten, denkbeelden, gevoelens oplopen.

Dat zij eruit komen en zich afvragen waarom ze eigenlijk denken wat ze denken, zeggen wat ze zeggen, roepen wat ze roepen.

En dan heb ik het net zo goed over die jongeren uit Rotterdam-Zuid, als over onszelf.

Wat mij betreft betekent dat drie dingen.

Ten eerste: naar buiten kijken en gaan.

Ten tweede: niet simplificeren.

Ten derde: het over meer dan het individuele hebben.

Eerste punt.

Laten we naar buiten kijken en gaan.

Toen ik voor de eerste keer bij de PeerGrouP ging werken wilde ik een koe in mijn voorstelling.

Dus nam Sjoerd Wagenaar me mee naar de Ausma's.

Twee broers en Drentse veeboeren.

Daar stonden we voor de stal met de handen in onze zakken te praten.

Over het weer, de nieuwe stal, melkquota, het land, suikerbieten...

En ik stond maar te denken: wanneer gaan we het nu over die koe hebben?

Toen gingen we weg.

Maar vlak voordat we de auto instapten zei Sjoerd: “Oh ja, we willen misschien een koe gebruiken in de voorstelling.”

“Oh,” zei Berend, “we kijken wel even.”

En daarmee bleek het geregeld.

Maar ik had geen idee wat er nu precies gebeurd was.

Het is vaak spannend om naar buiten te gaan.

Om in gesprek te gaan.

Ik vind het soms doodeng.

Soms wil ik veel liever een beetje gluren naar de wereld en daar dan zo mijn eigen gedachten over vormen.

Veel beheersbaarder.

Maar naar buiten gaan maakt mijn projecten heel rijk.

Het verplicht me om mijn aannames te toetsen aan wat mensen zeggen en hoe ze zijn.

Mensen die niet uit het theater komen.

Wetenschappers, experts, ervaringsdeskundigen.

Mensen die vanuit een heel ander perspectief onze vragen kunnen beschouwen.

Die daar hun levenswerk van maken of dag in dag uit leven met onze vragen.

Die net als wij zoeken naar begrip.

Ik hoop altijd dat het gesprek twee kanten op gaat.
Dat zij zich vervolgens weer kunnen spiegelen aan wat ik maak.
En dat we dan samen wat meer van de wereld begrijpen.
En dat zij theater zien als iets anders dan wat er nu zo vaak geroepen wordt.
Want dat is geen beeld dat we met collectieve PR kunnen draaien.
Alles wat wij doen en wat we maken draagt bij aan het beeld naar buiten.
Dat is een beeld dat we moeten maken in gesprek en in contact.
Dat is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Ik las op het internet een felle reactie op de speech die Robbert Dijkgraaf in Paradiso over de kunsten gaf.
Dijkgraaf zei dat 'we ons breed en sterk moeten maken en ons onderling verbinden om de gure wind niet het fragiele bouwsel van de kunsten omver te laten blazen'.
In de reactie erop hamerde de schrijver vooral op de ruimte voor de individuele kunstenaar.
Die moet zijn eigen weg kunnen vinden.
Niks breed en sterk en onderling.
Het ging al te lang de verkeerde kant op.
Dat is dus precies wat ik bedoel met dat je niet moet gaan roepen.
Het is niet zo en dat gaat echt niet veranderen als je dat soort dingen roept.
De oude culturele elite die ook de politiek elite was is weg en in plaats daarvan moeten we een behoorlijk ondefinieerbare groep overtuigen van ons bestaansrecht.
Niet van ons nut, maar van onze relevantie.
Daarvoor moeten mensen beseffen dat wat we maken over hen gaat.
Dat het gaat over hier en nu.
Dat kan je niet bij de pr- of de educatieafdeling van een gezelschap neerleggen.
En zeggen: "Doe maar iets met een flyer of een workshop."
Daarvoor moeten we als makers ook naar buiten.
En misschien moeten we daarvoor de connectie tussen de voorstelling en deze tijd en ons publiek heel helder maken.
En dat zie ik niet als buigen voor het publiek.
Dat zie ik als het werk van de theatermaker, die het over wezenlijke dingen met z'n publiek wil hebben.

Tweede punt.
Niet simplificeren.
Theater is niet tijdloos.
Theater is hier en nu.
Theater gaat over mensen in deze tijd, liefde in deze tijd, oorlog in deze tijd, haat in deze tijd.
Het menselijke waar theater over gaat heeft misschien iets tijdloos.
De Hamlet is van alle tijden doordat het menselijk gedrag zo scherp weet te vatten.
Maar toen Shakespeare zijn Hamlet rond 1600 in Londen opvoerde, hoorde zijn publiek andere dingen dan mijn moeder en ik die in 1987 naar Nederlandse mannen in maillots met degens zaten te kijken.
Zijn publiek begreep naast het menselijke ook over welk politiek krachtenveld hij het had.
Dat hij het over hun hier en nu had.
En de Hamlet kan hier en nu misschien diezelfde zeggingskracht hebben.
Maar dan moeten we de complexiteit van die wereld om ons heen aangaan en aanvallen en meenemen in wat we maken.
We moeten deze tijd met ons hoofd en ons hart beschouwen, ontleden en analyseren.
Ons niet laten afschrikken door de ingewikkeldheid.
En ons zeker niet laten verleiden door de vraag naar simplificering van deze tijd.

Het is niet simpel.
Het denken erover is ook niet simpel.
En het is niet simpel te maken.
Ik bepleit niet dat we allemaal vreselijk zwaar en eindeloos ingewikkeld drama moeten maken.
Laat het mooi zijn en betoverend en vermakelijk.
Laat het mensen meenemen in een andere realiteit.
En een voorstelling hoeft geen politieke analyse van het globale krachtenspel van deze wereld te zijn.
Maar laten we naar buiten blijven kijken en ons verhouden tot het ingewikkelde.
Wij moeten dat kunnen met alle middelen die we hebben.

Derde punt:
Laat theater niet alleen over het 'ik' gaan, over het individu, maar ook over wat al die individuen samen zijn en doen.
Niet enkel een poging doen om de mens te begrijpen maar ook de samenleving.
Het individuele is mooi en emotioneel.
Hoe ga ik om met verlies, met afscheid, met conflict, met verlangen?
Maar de vragen 'wie ben ik in dit collectief waar we in leven?' en 'wat is dat collectief? zijn net zo wezenlijk.
En volgens mij kunnen juist wij die vragen stellen op een manier dat ze persoonlijk worden en dichtbij komen.
Laten we ons publiek uitdagen en uitnodigen om zich ook tot die vragen te verhouden.
Volgens mij willen ze dat namelijk, want het bepaalt de wereld waar ze in leven.

Ik wil nog één punt maken.
In de tijd tussen die avond met mijn moeder bij De Appel en nu hebben we als theatermakers veel meer middelen gekregen om onze voorstellingen mee te maken.
Lichtcomputers, digitaal geluid, vormgeving in 3D tekeningen, interactieve techniek, bewegende lampen...
Allemaal mogelijkheden om waanzinnige werelden op het podium te creëren.
We kunnen veel meer in beeld en ook in geluid vertellen.
En dat past bij het nu waarin het beeld zo belangrijk is geworden.
Beeld is misschien wel de taal van deze tijd.
Het is direct.
Het emotioneert heel direct.
En zeker in combinatie met muziek.
Maar laten we ook op onze woorden letten.
Op de taal.
In de laatste decennia heeft het gesproken woord lang niet zo veel hulpmiddelen gekregen als het beeld.
Er staan nog steeds gewoon acteurs dingen tegen elkaar te zeggen op een podium.
Ik sta hier tegen jullie te praten.
Straks praten we na tijdens het eten.
Vanavond ga ik met Wieke naar huis en dan proberen we met woorden te vatten hoe deze middag is geweest.

55% procent van onze communicatie is non-verbaal wordt er gezegd.
38% is onze stem.
Woorden zijn maar 7%.
Niet waar.
Als woorden inderdaad maar 7 procent van onze communicatie zouden vormen, zouden we ons toch serieus moeten afvragen waarom we nog praten, laat staan een vreemde taal leren.

Met die 93 procent non verbaal zouden we ons toch ook wel moeten kunnen redden in de binnenlanden van Mongolië.

Het onderzoek waar deze getallen uitkomen gaat alleen maar over de gevallen waarin je het hebt over je eigen emotie.

Als je boos bent, is een boos gezicht en een boze stem veel effectiever om te communiceren dat je boos bent.

Maar na die eerste non verbale boodschap zal je nog steeds moeten uitleggen in woorden waarom je boos bent.

Taal is trager dan beeld, maar, als we niet volledig langs elkaar heen praten, opent het begrip.

Het nuanceert.

Het kan leiden tot het echt begrijpen van iemand z'n standpunt, of gevoel of overtuiging.

Je kan geraakt worden door iemand die staat te huilen of staat te lachen op het podium, maar het verdiept de ervaring als je begrijpt waarom.

Als je niet alleen gevoelsmatig begrijpt en geraakt wordt, maar dat iemand die ervaring die je op dat moment hebt in woorden kan uitdrukken die je zelf nog niet had.

Dat is niet een logische exercitie.

Dat is ook een emotionele ervaring.

Als we willen zoeken naar hoe deze tijd te duiden.

Wie zijn we nu?

Waarom is het nu zoals het is?

Laten we dat ook met woorden doen.

Onze communicatie met taal is ingewikkeld en maakt de wereld ook complex.

Er is overal subtekst en dubbele lagen.

Maar taal maakt ons tot wie we zijn.

Wat we zeggen en hoe we dingen zeggen bepaalt onze identiteit.

Als individu en als samenleving.

En het inzicht daarin is waardevol.

En zo mooi en ontroerend.

Dus laten we alle middelen in zetten die we hebben om de verhalen te vertellen die we willen en moeten vertellen.

In alle complexiteit en zonder versimpelingen.

Met taal als onderdeel van de verbeelding.

En dat we dan na de voorstelling met elkaar praten over wat ons raakte of over het onderwerp.

Zonder dat we gelijk een mening hoeven te hebben, maar omdat we met zijn allen zoeken en grip willen krijgen op wie we nu eigenlijk zijn.

Heb een goed seizoen.